

ER DANMARK ET KRISTENT LAND?

Forfatter og foredragsholder, ph.d., Mogens S. Mogensen

Fra Harald Blåtand til Mette Frederiksen

I de senere år er Danmark som et kristent land blevet et diskussionsemne, for er Danmark et kristent land? Særligt påfaldende har det været, at politikere har været så optaget af emnet, at det flere gange er blevet skrevet ind i regeringsgrundlaget, at Danmark er et kristent land, senest med Mette Frederiksens SVM-regering. Hvorfor er det vigtigt for Mette Frederiksen at slå fast, at Danmark er et kristent land?

Går vi godt 1000 år tilbage i historien, proklamerede Harald Blåtand på Jellingstenen, at han ikke bare havde vundet Danmark og Norge, men også havde gjort danerne kristne. Hvorfor var det så vigtigt for Harald Blåtand at slå fast, at Danmark nu var et kristent land?

Spørgsmålet om Danmark som et kristent land er ikke kun et emne af akademisk interesse for religionsforskere og kirkehistorikere, men også for politikere

– og for alle os andre, der lever i det land, hvis befolkning ifølge Harald Blåtand blev kristne for godt 1000 år siden, og som Mette Frederiksen i dag siger, er et kristent land.

Derfor er der al mulig grund til at overveje spørgsmålet: Er Danmark et kristent land? Og hvad vil det sige at være et kristent land? Og i givet fald, hvornår og hvordan blev Danmark et kristent land? Og i hvor høj grad er det danske samfund et produkt af historien på dette område?

Danmarks kristning

Forud for kong Harald Blåtands overgang til kristendommen og hans proklamation om, at han havde gjort danerne kristne, havde der været kontakt med kristne gennem handel, krig og mission. De første missionærer var ifølge nogle historikere keltiske kristne, som der dog ikke er mange spor efter.¹ Men i 700-tallet møder vi angelsaksiske missionærer og fra 800-tallet og fremefter frankiske missionærer,

som for eksempel den benediktinske munk Ansgar, der har fået titel af Nordens Apostel.

Om årsagen til, at Harald Blåtand forlod asa-troen og gik over til kristendommen, har der været delte meninger. Angiveligt var baggrunden for, at Harald lod sig døbe, munken Poppo's jernbyrd.

Den amerikanske historiker Bart D. Ehrman analyserer i bogen af samme navn *Kristendommens triumf* i de første 400 år. Her peger Ehrman på den afgørende rolle, som de mirakler, som de kristne angiveligt udførte, spillede for kristendommens vækst fra omkring 20 tilhængere omkring år 33 til omkring 30 millioner tilhængere (svarende til 50% af befolkningen i Romerriget) fire hundrede år senere (Ehrman 2020, 146ff.). Ehrman konkluderer, at »det med sikkerhed kan siges, at man troede, at kristne udførte mirakler. Der er samstemmende beretninger, der viser, at det var denne tro på mirakler, der fik dem, der var udenfor, til at omvende sig til troen« (Ehrman 2020, 151). Var det også tilfældet for Harald? Havde han indset at »Hvide Krist« var stærkere end de gamle guder?

Andre historikere har argumenteret for, at Haralds kristning af Danmark først og fremmest havde politiske årsager. Poppo, og de andre missionærer, repræsenterede ikke blot kirken, men i praksis også kejsermagten, og på én og samme tid var missionsarbejdet derfor både et kirkeligt og et politisk projekt. Kirkens og kejserrigets ekspansion faldt sammen. Otto den 1. (912-73) førte flere krige i kristendommens navn, og der var overhængende fare for, at han skulle bruge hedenskaben i

Danmark som påskud til at erobre Danmark. Men ved at lade sig døbe fratog Harald kejseren dette ideologiske påskud til at angribe Danmark.

Der var altså ikke tale om en kristning fra neden, hvor flere og flere danere efterhånden blev kristne, indtil de udgjorde et flertal. Det var derimod en kristning fra oven, hvor kongen bestemte, at danerne skulle være kristne og Danmark et kristent land.

Det samme princip blev fulgt under reformationen i 1536, hvor det alene var kongen, der besluttede, at Danmark skulle være luthersk. I Augsborgfreden i 1555 og senere igen efter 30-årskrigen, som Danmark også deltog i, i Den westfalske Fred i 1648, blev det slået fast, at *Cuius regio, eius religio*, det vil sige: »Den, hvem landet tilhører, hans religion skal være den herskende.« Landets religion fulgte altså statsoverhovedets religion.

Sammenhængen mellem statsoverhovedets religion og landets religion har vi en lille rest af i grundloven af 1849. Her slås det fast, at kongen skulle tilhøre den evangelisk-lutherske kirke, som blev Danmarks folkekirke, men heraf fulgte (og følger) ikke nødvendigvis, at alle danskere var (eller er) kristne.

Kristenhedssamfundet

Da Harald Blåtand omkring 965 blev døbt, fik Danmark et kristent overhoved, og blev dermed et kristent land – som en del af den europæiske kristenhed (på engelsk *Christendom*). Den amerikanske kirkehistoriker Alan Kreider har kort beskrevet kristenhedssamfundet således

- En fælles tro, ortodoks kristendom, som er den eneste accepterede religion. Trods forbud mod kætteri, overlever præ-kristen tro og praksis dog mange steder ved siden af den kristne tro og praksis (Kreider 1999, 92f.).
- Et fælles tilhørsforhold, således at medlemskabet af kirken og samfundet falder sammen. »People are Christians, not because of what they believe (which may wander wildly) nor because of how they behave (which may resemble the absent Teutons more than the early Christians), but rather because they belong – and their belonging is rooted in the primal realities of genes and geography« (Kreider 1999, 94).
- En fælles adfærd, som er »rooted in common sense, custom and Scripture, especially the Ten Commandments may be emphasized. Unlike the early centuries, in which extended catechism study prepared converts to live Jesus' teachings, in Christendom, Christian behavior has come to reflect the common sense of the host societies« (Kreider 1999, 96).

Verden var delt op i den kristne verden, kristenheden, og den ikke-kristne, hedenske verden, og fra Danmarks kristning og fremefter hørte Danmark med til kristenhedssamfundet, Corpus Christianum, og var som sådan et kristent samfund. Men efterhånden blev kristenhedssamfundet opdelt, først i en øst- og en vestkirke, og

der næst ved reformationen i en romersk-katolsk kirke og protestantiske kirker. Trods disse splittelser bevarede hele det kristne område et stærkt præg af et kristenhedssamfund.

Men som et resultat af den moderne missionsbevægelse har kristendommens tyngdepunkt forskubbet sig fra den gamle kristenhed mod syd og øst, således at to tredjedele af verdens kristne i dag lever uden for de gamle kristenheds-lande. Samtidig har sekulariseringen alvorligt svækket kristendommens stilling i de gamle kristenhedslande, og globaliseringen har ført til, at disse lande er blevet religiøst set meget mangfoldige, blandt andet med store muslimske mindretal (Jenkins 2002). I dag giver det derfor ikke længere mening at tale om én kristenhed med centrum i Europa, som i mange år har været med til at definere Danmark som et kristent samfund.

Dåben

Tegnet på, at befolkningen i Danmark i årene efter Harald Blåtand var kristne, var dåben. Dåben havde ikke blot kirkelig eller teologisk betydning, det vil sige, at barnet blev betragtet som kristent og som medlem af kirken, men fik i middelalderen også samfundsmæssig betydning, det vil sige, at barnet gennem dåben blev en del af det borgerlige samfund. Allerede i Jyske Lov fra 1241 står der i 1. bog par. 1: »Et barn skal tage arv, hvis det bliver døbt, og ellers ikke« (Fenger og Jansen 1991). Hermed slås det fast, at dåben er et fundament for samfundet, idet det siges, at et barn ikke kan arve sine forældre, hvis det ikke er blevet døbt. Det ville i praksis sige,

at barnet ikke blev regnet for at være en del af samfundet rent retsligt, før det blev døbt.

Dåbspligten blev først ophævet med indførelsen af religionsfrihed i 1849, og for medlemmer af folkekirken var dåbspligten gældende helt frem til 1857 (Iversen 2008, 333). Denne sammenhæng styrkes yderligere i pietismens tid, hvor det med konfirmationens indførelse i 1736 blev slået fast, at hvis man ikke var både døbt og konfirmeret, havde man ikke de fulde borgerrettigheder med hensyn til giftermål, beskæftigelse med videre (Iversen 2008, 327).²

I det danske kristenhedssamfund har der været et næsten totalt sammenfald mellem folk og kirke, det vil sige mellem det at være dansker og det at være kristen, og reformationen indebar, at kirken blev kongens religionsvæsen, således at samfund og kirke blev to sider af samme sag (Iversen 2008, 326).³ Det fremgår blandt andet af Peder Palladius' (1503.1560) katekismeoversættelse, hvor der står, at »Jeg tror på den Helligånd, og at der er en hellig almindelig kirke til, som er kristne menneskers samfund.« Her er der altså sammenfald mellem »en hellig almindelig kirke« og »kristne menneskers samfund (Iversen 2008, 326).

I et samfund, hvor alle er forpligtet på at være kristne, var dåb altså en borgerpligt. Det er da også baggrunden for den tvangsdåb, som børn af baptister i Danmark i slutningen af 1830'erne og i begyndelsen af 1840'erne blev udsat for. For biskop Mynster, der stærkt forsvarede tvangsdåb af baptisters børn, var dåben af alle børn ikke bare vigtig, fordi dåb ifølge

Confessio Augustana var nødvendig til frelse, men også af hensyn til samfundets stabilitet, som det var statskirkens opgave at bidrage til (Iversen 2008, 329).

For så vidt som alle landets borgere var døbt og dermed blev regnet som kristne, var Danmark helt frem til 1849, hvor dåbspligten ophørte, et kristent land, i betydningen et land, hvor alle var døbt.

Dåbsprocenten i Folkekirken holdt sig meget højt i de næste mere end 100 år, men fra midten af 1970'erne begyndte dåbsprocenten for alvor at falde. I 1990 blev 80,6% af de nyfødte barnedøbt, og dåbsprocenten faldt i 2022 til 52,4%. I Københavns Stift kom dåbsprocenten for første gang under 50% i 2007 og nåede i 2020 ned på 31,9% (Folkekirken 2023a). Selvom der til disse faldende barnedåbsprocenter skal lægges nogle få procent i form af voksendøbte i folkekirken og døbt i andre kirkesamfund, så er tendensen klar.

Det store flertal danskerne er stadig døbt – og måske derfor at betragte som kristne. I en undersøgelse i 2021 svarede 82%, at de var døbt (i folkekirken), og i den forstand er Danmark stadig et kristent land. Men medmindre der sker en radikal ændring, så vil om føje år under halvdelen af Danmarks befolkning være døbt. Og ud fra en forståelse af, at kristne er de døbt, så vil kristendommen blive en mindretalsreligion – om end stadigvæk den største religion i Danmark, og dermed stilles der spørgsmålstegn ved, om Danmark så vil kunne betragtes som et kristent land.

Statsreligion

Harald Blåtands beslutning om at »gøre danerne kristne« betød i praksis, at kri-

stendommen blev kongerigets statsreligion, ikke nødvendigvis samfundets folkereligion. Her fulgte kong Harald den tradition, der gik helt tilbage til Kejser Konstantin (285-337) i vest og Kejser Licinius (ca. 265-324) i øst, som i 313 udstedte et såkaldt toleranceedikt, der legaliserede kristendommen i Romerriget. I 380 blev al hedensk afgudsdyrkelse forbudt, og i 391 blev kristendommen den eneste tilladte religion i Romerriget (Nicolajsen 2015, 11f.).

Kristendommen fortsatte med at være det danske kongeriges statsreligion helt frem til 1849, hvor der blev indført religionsfrihed. Danmark var i disse mange hundrede år et kristent land i den betydning, at kristendommen var landets officielle religion. Det forhold ændrede reformationen ikke ved, men nu ændredes statsreligionen fra at have været katolsk kristendom til at blive luthersk kristendom.

I hele den periode, hvor kristendommen var statsreligion, var alle borgere tvunget til at være medlem af kirken. Og så sent som i Danske Lov fra 1685 blev det bestemt, at borgere, der konverterede til en anden konfession, blev landsforvist. I den forstand var Danmark – om man så må sige – med vold og magt ikke bare et kristent, men et luthersk land.⁴

Siden 1849 har kristendommen ikke længere været statsreligion. Tilbage er kun, at Grundloven slår fast, at den evangelisk-luthersk kirke er folkekirke og som sådan understøttes af staten. Vi har religionsfrihed, men, som flere debattører har gjort opmærksom på, ikke religionslighed (Se fx Krarup 2001, 84-91). Luthersk kri-

stendoms fortsatte fortrinsstilling berettiger imidlertid ikke til at kalde Danmark et kristent (eller rettere luthersk) land i konstitutionel forstand.

Statskirke og folkekirke

Mens reformationen ikke ændrede på kristendommens status som statsreligion, indebar reformationen, at kirken mistede sin selvstændighed, idet den blev overtaget af kongen. I Kongelovens par. 1 slås det fast, at kongen skal følge den augsburgske bekendelse, men som det siges i par. 6: »Skall og kongen eene haffve høyeste Magt ofrver al Clericiet fra den høyeste til den Laweste, at beskicke og anordne all Kirke og Gudstieniste ...« Præster blev derfor kongens/statens embedsmænd (Himmelstrup og Møller 1970, 16f.).

Formelt set blev statskirken i 1849 erstattet af folkekirken. På folkekirkens officielle hjemmeside forsøger man – under overskriften »Fri af staten, bundet til staten« – at forklare det komplicerede forhold mellem stat og kirke på denne måde: »Den danske kirke er den første i verden, der kalder sig en folkekirke. Der kan gives forskellige forklaringer på, hvad forskellen på en folkekirke og en statskirke er, men grundlæggende kan man sige, at det skal signalere, at kirken ikke er statens kirke, men folkets« (Folkekirken 2023b). Ifølge Grundloven var tanken den, at det ikke længere var staten, der skulle styre folkekirken, men at kirken skulle have sin egen forfatning, således at medlemmerne af folkekirken selv kunne styre kirken. Par. 80: »Folkekirkens Forfatning ordnes ved Lov« (Himmelstrup og Møller 1970, 69) er dog aldrig blevet realiseret, hvilket

betyder, at folkekirken stadig styres af staten, det vil sige af folketinget, der vedtager lovene for kirken, og Kirkeministeriet, der administrerer lovene. Og dermed er folkekirken retsligt set stadig statens kirke.

Det er undertiden blevet hævdet, at staten kun tager sig af de ydre anliggender, mens kirken selv (hvem det så måtte være) har ansvar for de indre anliggender. Denne skelnen mellem indre og ydre anliggender er imidlertid ikke lovfæstet, men afhænger ene og alene af, om politikerne har forståelse for denne skelnen og i praksis vælger at respektere den. Ved en højesteretsdom den 23. marts 2017 blev det slået fast med syvtommersøm, at staten kan regulere alle folkekirkens forhold, både de indre og de ydre – endda uden først at høre kirkelige instanser. Den eneste begrænsning er, at det skal ske »inden for rammerne af det evangelisk-lutherske bekendelsesgrundlag«, og her har regeringen og lovgivningsmagten »et betydeligt skøn med hensyn til, hvilke grænser det evangelisk-lutherske bekendelsesgrundlag sætter for en sådan regulering« (eLov 2017).

For så vidt som Danmark stadig har en form for kristen statskirke, så kunne man med en vis ret hævde, at Danmark – kirkeretligt set – også i dag er et kristent land.

En luthersk samfundsmodel

Med reformationens indførelse i Danmark i 1536 var det ikke kun de kirkelige forhold, som blev radikalt ændret. Det gjaldt også hele samfundsforståelsen. Nu skulle Danmark i hele sin opbygning være et luthersk samfund.

Det grundlæggende princip var toregimentelæren, hvis hovedpointe var, at Gud styrer hele menneske- og samfundslivet, men at han gør det på to forskellige måder. I det verdslige regimente, som handler om politik og økonomi, skal synd og uret holdes nede, ja, straffes med magt og tvang, og det er kongens/statens ansvar. I det åndelige regimente, hvor kirken hører hjemme, skal ordet virke i frihed uden nogen brug af tvang, og det er også kongens/statens ansvar at sikre, at det sker. »Luthers skelnen mellem de to regimente betyder altså ikke, at evangeliet er irrelevant for det verdslige regimente, men at evangeliet ikke direkte kan gøres til basis for politisk styre. Men både i det åndelige og det verdslige regimente er kærligheden det styrende princip. Og Luthers etiske skrifter, især dem om økonomi, viser, at han ikke forestiller sig en politisk etik, der er adskilt fra hans etiske undervisning« (Mogensen 2019, 281).

Jesu tale om næstekærlighed har ikke kun relevans i de nære interpersonelle relationer, men spiller også en rolle i politik, som professor Svend Andersen argumenterer for i sin fortolkning af Luther i bogen *Macht aus Liebe*:

Luther sagde, at er du fyrste – og dermed politiker – er folket din næste. Du kan ikke kende alle dine undersåtter, men du er som magtudøver forpligtet på at udøve næstekærlighed. I et demokrati har hver enkelt af os magt og indflydelse og dermed mulighed for at øve næstekærlighed. Vi kan hver især bidrage til at indrette sam-

fundet, så mennesker har det bedst muligt. Et bidrag, vi ikke kun kan levere som enkeltpersoner, men også gennem organisatorisk arbejde – nationalt og globalt (Lauritsen 2011).

De lutherske tanker om samfundets kristelige indretning blev konkretiseret i den Kirkeordinans, som Christian den 3. (1503-1559) fik Johannes Bugenhagen (1485-1558) til at udarbejde i 1537, og som skelner mellem Guds og kongens ordinans. Guds ordinans, som alene hører Gud til og derfor ikke står til at ændre, er »det, at vi vil have Guds ord, som er loven og evangeliet, retsindigt prædikat, sakramenterne ret uddelt, børnene vel oplærte, at de, der er døbt til Kristus, må blive i Kristus. At kirkens tjenere, skolerne og fattige folk må forsørges og få deres føde«. Med Guds ordinans udvides »omsorgen for religion« (*cura religionis*) således til også at omfatte undervisning af børn og forsørgelse af fattige, der bliver set som en forudsætning for en ret forkyndelse af evangeliet og forvaltning af sakramenterne. Den anden ordinans, som er kongens, kan godt ændres, men »skal blot tjene Guds sande ordinans, så alt kan foregå sømmeligt og praktisk, så det tjener Guds ord« (Koefoed og Holm 2021, 87f.). Men, som nogle forskere har udtrykt det, kirkeordinansen »binder kongen til at skabe rammerne for Guds ordinans, der ikke blot omhandler at værne troen selv, men også troens udfoldelse i undervisning, fattighjælp og økonomisk understøttelse af præster« (Koefoed og Holms 2021, 274).

Kirkeordinansen har fået stor betydning for samfundsudviklingen, idet den lagde en grundsten til det, der flere hundrede år senere blev til velfærdssamfundet, hvor staten og ikke kirken tog ansvar for borgernes undervisning, socialhjælp med videre. Og i den forstand kan man med nogen ret hævde, at Danmark stadig har en luthersk-kristen samfundsmodel. Men når det gælder toregimentelæren, så er den af politikerne i praksis blevet sekulariseret, således at de to regimenter ikke længere har noget med hinanden at gøre, og at det verdslige regimente (altså politik og økonomi) ikke længere har noget med Gud at gøre. I dag henviser politikere stort set kun til toregimentelæren som et argument for, at kristendom (eller religion) og politik ikke har med hinanden at gøre. På basis af toregimentelæren kunne man imidlertid godt argumentere for, at den politik, der føres, må være informeret af kristen etik og specielt buddet om næstekærlighed. I hvor høj grad Danmark i denne politiske forstand er et kristent land, er det naturligvis vanskeligt at afgøre, da der vil være mange forskellige tolkninger af, hvilke politiske konsekvenser kristendom må have.

Vækkelser

Med de folkelige vækkelser i det 19. århundrede kommer der et nyt perspektiv på, hvad det vil sige at være kristen.

De folkelige og gudelige vækkelser mellem ca. 1820 og ca. 1950 har haft stor betydning for både kirkens og kristendommens stilling i Danmark. Hvis man anlægger det

moderne synspunkt, at enhver selv må vælge og stå inde for sin religion, blev danerne næppe kristne, fordi kongen besluttede det, hverken i 965, 1536 eller 1736. Såvel i reformationen som ved konfirmationens indførelse i 1736 mente kirkens ledere, at danskerne endnu ikke var blevet kristne, hvad man så nu ville sørge for, at de blev. Det samme mente vækkelsesfolkerne fra ca. 1850. Hvis vi accepterer, at vækkelseskristne er kristne i moderne, subjektiv forstand, blev måske en tredjedel af danskerne »kristne« i perioden 1850-1950 (Iversen 2018, 82f.).

Allerede i pietismens tid begyndte man at indføre et skel mellem de døbte. Pietismens salmedigter Hans Adolf Brorson (1694-1764) skriver i en af sine salmer: »Af døbte vrimler stad og land, men hvor er troens brand?« (Den Danske Salmebog 2003 nr. 347 vers 2). For mange pietister var det ikke nok at være døbt for at være kristen, men man måtte også være omvendt.

Dette skel mellem omvendte og ikke-omvendte blev videreført i vækkelserne i det 19. århundrede. Vi møder det hos N.F.S. Grundtvig (1783-1872). I en analyse af Grundtvigs prædikener, »N. F. S. Grundtvig og den såkaldt lystige kristendom«, skriver Ole Nyborg blandt andet, at »De fleste mennesker, som lever i Danmark, er – også selv om de er døbte i den danske statskirke – ifølge Grundtvigs prædikener aldeles 'Uchristne', og de går mod den sikre fortabelse. De sande kristne

udgør i denne verden kun en meget 'lille Flok', og denne flok udgør ifølge Grundtvigs prædikener i al fald langt under en tiendedel af de døbte. At være en sand kristen er i Grundtvigs prædikener at være et medlem af 'Christen-Folket'« (Nyborg 2012, 38). Denne side af Grundtvigs forkyndelse – med skellet mellem de sande kristne og de ukristne – blev dog ikke videreført i den grundtvigske bevægelse.

Mest markant blev »skellet« fastholdt i den del af vækkelsen, som blev til »Kirkelig Forening for den Indre Mission i Danmark«. I en tale i 1895 om »Genfødselse, Omvendelse og Helliggørelse i deres indbyrdes forhold« siger Vilhelm Beck, at » Genfødselsen sker i Daaben og kun i Daaben. Derfor er Børnedaaben den naturligste Daab, netop fordi det er en Fødsel. Det er dog naturligst at fødes, medens man er lille og ingen Modstand kan gøre mod sin fødsel«. Men fordi de allerfleste af de døbte mennesker enten bevidst eller ubevidst har vendt sig væk fra Kristus og i praksis er blevet vantro, er for dem »en Omvendelse fuldstændig nødvendig, dersom de skal frelses«. Indre Missions opgave er at forkynde Ordet for derved at kalde mennesker til omvendelse til deres dåbs nåde (Blauenfeldt 1918, 84-93).

I denne vækkelsestradition fastholdt man altså skellet mellem de sande kristne og dem, der kun i det ydre var kristne, og i dette vækkelsesperspektiv var – og er – altså kun en mindre del af Danmarks befolkning (sande) kristne. Ud fra et vækkelsesperspektiv er Danmark ikke noget kristent land, da der altid kun har været et mindretal af befolkningen, som vækkelsesbevægelser vil betragte som omvendte.

Kulturkristendom, kirkekristendom og karismatisk kristendom

Hans Raun Iversen, der har været lektor i praktisk teologi ved Københavns Universitet, tegner i en artikel i *Ny Mission* i 1999 et billede af danskernes forskelligartede forhold til kristendom. Her skelner han mellem kulturkristendom, kirkekristendom og karismatisk kristendom. Kulturkristendommen er »et overleveret værdigrundlag«: »Noget så vigtigt som 1) grundlæggende værdier, 2) menneskesyn, 3) historiesyn, 4) hjertesprog og 5) ressourcer for kunstnerisk udfoldelse har 90% af danskerne primært fra kristendommen« (Iversen 1999, 21f.). Og videre: »Kulturkristne står afvisende eller i hvert fald fjernt i forhold til 1) troen på Jesus af Nazareth som Guds søn og menneskers frelser, 2) accept af Bibel og bekendelse som forbindtlige udtryk for kristendom og 3) opslutning – uden anden grund end ønsket om at være med – omkring kirkens arbejde og gudstjenester« (Iversen 1999, 25).

Disse kulturkristne svarer ifølge Iversen til de ikke Kristus-troende mennesker, som Grundtvig delte menneskesyn med, og som han i Nordens Mytologi fra 1832 kaldte »Naturalister af Ånd«, altså »mennesker, der delte den jødisk-kristne anskuelse af skabelse og syndefald, men som ikke kunne acceptere Jesus af Nazareth som frelser og genløser, men nok som et godt menneske og en stor profet« (Iversen 1999, 22).

Kirkekristne forstår han som mennesker, der som et minimum tror på Jesus som frelser, accepterer Bibel og bekendelse som udtryk for kristendom og slut-

ter op om kirkens gudstjenester og arbejde (Iversen 1999, 25). Om den tredje kristendomsform skriver Iversen: »Der er en brand, hvor kristendommen ikke blot brænder sig fast i det enkelte menneske, men hvor den brænder sig vej gennem mennesker, der strømmer over med vidnesbyrdet om kristendommens betydning i deres liv. [...] *Det er denne brandens kristendom, jeg her kalder karismatisk kristendom*« (Iversen 1999, 28f.).

Danmark er ikke et kristent land, hverken i betydningen 'kirkekristen' eller 'karismatisk kristen', men som Iversen når frem til i sin artikel, så er de allerfleste borgere i Danmark præget af kulturkristendom. I disse år er der flere og flere danskere, som vælger at kalde sig selv 'kulturkristne', ikke som en bekendelse af deres personlige tro, men som en kulturel identitetsmarkør. Et markant eksempel på det er, at selv en muslim som Naser Khader har udgivet en bog med titlen »Bekendelser fra en kulturkristen muslim« (Khader 2013). Derfor giver det efter min vurdering god mening at tale om Danmark som et kulturkristent land.

Danskhed og kristendom

Professor i teologi ved Aarhus Universitet, Peter Lodberg, konkluderer i sin bog om »Danskernes tro gennem 1000 år«, at »Kristendommen er blevet en så naturlig del af det at være dansk, at korset på Jellingestenen og i det danske pas af førende danske politikere ikke bliver betragtet som udtryk for tro, men som noget nationalt og kulturelt, der kendetegner det at være dansk. Derfor kan en jøde, muslim eller ateist efter deres mening godt have

et dansk pas med Jellingesten og kors på indersiden. Det kristelige er sunket til bunds i det nationale og anes kun i horisonten« (Lodberg 2016, 50f).

Det vil sige, at kristendommen så at sige er blevet nationaliseret, altså gjort til en del af den danske nationale identitet. At være dansk indebærer således i manges bevidsthed i en eller anden forstand at være kristen. Ikke nødvendigvis kristen i betydningen af at være personligt troende og kirkeligt praktiserende, men snarere i betydningen kulturkristen, der vedkender sig vores kristne kulturarv.

Sammenhængen mellem nationalitet eller danskhed og kristendom er i de senere år – især i forbindelse med indvandringen af et stort antal muslimer – blevet genstand for en ophedet debat i Danmark. Om den nære sammenhæng mellem det at være dansk og kristen skrev præsten Søren Krarup under overskriften »Hvad er det at være dansk?« for eksempel, at »kristendommen sætter en danskers virkelighed som *dansk*« og *peger på* »kristendommens tale om, hvad det er *at være menneske*, det vil i Danmark sige at være dansker« (Krarup 2001, 22).

I sangen »Folkeligt skal alt nu være« fra 1848, hvor nationalitetsspørgsmålet var blevet meget aktuelt, skrev Grundtvig om, hvad der skulle til for at høre til det danske folk

Til et folk de alle høre,
som sig regne selv dertil,
har for modersmålet øre,
har for fædrelandet ild;
resten selv som dragedukker
sig fra folket udelukker,

lyse selv sig ud af æt,
nægte selv sig indfødsret.

Men i dag stilles der spørgsmål ved, om man kan være rigtig dansk, hvis man er muslim. Underforstået, så er kristendom her blevet en del af den danske identitet. Flere gange, og senest i 2019, er Martin Henriksen, der var medlem af Folketinget for Dansk Folkeparti, citeret for at sige, at »Man kan ikke være ortodoks muslim og dansker« (Kristensen 2019). I tråd med det har Dansk Folkeparti fremlagt et udspil til en værdikamp under overskriften »Danmark skal være dansk – også om 100 år«, hvor der tales om »at styrke danskhed og kristendom i Danmark« (Dansk Folkeparti).

Hvis man fortsætter ud ad denne nationale tangent, så vil det være meningsløst at spørge, om det danske samfund er kristent, for Danmark vil så slet ikke være dansk, hvis det ikke samtidig (i én eller anden forstand) er kristent.

Civilreligion

I forlængelse af drøftelsen af sammenhængen mellem nationalitet og kristendom er det naturligt også at se på den herskende civilreligion i Danmark. John Coleman har beskrevet civilreligion på denne måde: »Civil religion is a special case of the religious symbol system, designed to perform a differentiated function which is the unique province of neither church nor state. It is a set of symbolic forms and acts which relate an as citizen and his society in world history to the ultimate conditions of his existence. Civil religion is, however, not always or usually clearly differentiated

from church or from the state« (Citeret hos Warburg 2005, 128). Det betyder, ifølge Margit Warburg, at vi kan identificere civilreligionen »i de situationer og steder, hvor borgerne enkeltvis eller samlet indtager religion, når de dyrker nationen eller deres tilhørsforhold til nationen« (Warburg 2005a, 129).

Vi møder civilreligionen, når folkekirken danner ramme om særlige nationale begivenheder, for eksempel i forbindelse med katastrofer eller særlige fest- eller mindedage. Det gælder for eksempel den årlige gudstjeneste i Christiansborg Slotskirke i forbindelse med Folketingets åbning og gudstjenesten i Holmens Kirke på Valdemarsdag (Warburg 2013, 9). Men vi møder også civilreligionen uden for folkekirkens rammer, som for eksempel i vores nytårsritualer, når dronningen i den TV-transmitterede nytårstale afslutter med den fælles forbøn »Gud bevare Danmark«. Og når TV transmitterer DR's pige Kors afsyngelse i en koncertsal af Grundtvigs nytårssalme »Vær velkommen Herrens år«, hvor Gud påkaldes som den, der beskytter vort land og giver os fred. »Dette fælles nytårsritual udøves i måske over en million hjem i Danmark på samme tid. I løbet af de ti minutter, det varer, har vi fået bekræftet vores samhørighed med familie, venner, Danmark og kongehuset under Guds beskyttelse. Det er et stort dansk civilreligiøst ritual med en klar folkekirkelig sprogbrug og symbolik. Det er statsligt organiseret, men det har bred frivillig opbakning« (Warburg 2005b, 98).

Vi møder civilreligionen i det nye pas, som blev indført i 1997, hvor der er en

afbildning af den store Jellingsten med Kristusfiguren. »Billedet i passet er således en symbolsk forening af borgeren (indehaveren af passet), nationen, kongemagten og kristendommen, og dermed bliver passet et dansk civilreligiøst symbol« (Warburg 2005b, 99f.). Endelig møder vi også dansk civilreligion i myten om dannebrog, det røde flag med et hvidt kors, der faldt ned fra himlen ved Tallin i 1219 og gav den danske hær sejr, og som også i dag er et civilreligiøst symbol (Warburg 2013, 42-44).

Den danske civilreligion er, som Warburg gør opmærksom på, ikke en delmængde af folkekirken, idet de civilreligiøse ritualer også foregår uden for folkekirken, men folkekirken (især via folkekirkens præster) er en hovedbidragsyder til civilreligionen, og i det hele taget trækker dansk civilreligion i meget høj grad på referencer til kristendommen, og derfor kan man argumentere for, at Danmark – civilreligiøst set – er et kristent land.

Danskernes tro og praksis

En meget nærliggende måde at vurdere, om Danmark er et kristent land, er at undersøge den danske befolknings religiøse tilhørsforhold og dens tro og praksis. Når religionsdemografer skal beskrive den religiøse sammensætning i Danmark, kommer de i rapporten *Religion i Danmark 2020* frem til, at ca. 81% er kristne, 4,2-5,1% er muslimer, 0,6% buddhister, 0,4% hinduer (Center for Samtidsreligion 2021). Ud fra disse religionsdemografiske tal vil man entydigt sige, at Danmark er et kristent land, men disse tal siger imidlertid mest om befolkningens religiøse bag-

grund og ikke noget om danskernes tro og praksis.

Befolkningens tro og praksis bliver imidlertid belyst i den undersøgelse, som Folkekirken Uddannelses- og Videnscenter i 2020 tog initiativ til, nemlig *Religiositet og forholdet til folkekirken*. Når det gælder befolkningens tro, svarede 41% ja, 22% nej og 37% ved ikke, men det var ikke nærmere præciseret, om troen på Gud var knyttet til kristendommen eller ej (Poulsen et al. 2021, 98). Adspurgt om de troede på reinkarnation, altså en tro, som er i modstrid med grundlæggende kristne dogmer, svarede 13% ja, 59% nej og 38% ved ikke (Poulsen et al. 2021, 102).

Når det gælder religiøs praksis, ved vi, at medlemsprocenten i folkekirken i perioden 1989-2020 er faldet fra 89 til 74%. En stor del af faldet skyldes indvandringen, idet 85% af befolkningen af dansk herkomst var medlem af folkekirken (Poulsen et al. 2021, 17). 82% svarede i 2021, at de var døbt (i folkekirken), og af dem af dansk herkomst var det 94%. Men i perioden 1990-2019 er dåbsprocenten faldet drastisk fra 80,4 til 55,6% (Poulsen et al. 2021, 89-92).⁵ 83% af alle bisættelser og begravelser blev i 2019 foretaget under medvirken af en præst i folkekirken (Poulsen 2021, 111).

77% af den danske befolkning havde i 2020 haft kontakt med folkekirken indenfor de seneste 12 mdr.: 56% i forbindelse med kirkelige handlinger, 43% ved besøg på kirkegården ud over begravelse, 22% i forbindelse med koncerter, foredrag og andre kulturelle arrangementer og 13% gennem deltagelse i søndagsgudstjenester (Poulsen 2021, 110f.).

Ifølge undersøgelsen troede kun et mindretal af danskerne på Gud, hvilket må være en forudsætning for at kalde dem kristne, og kun hver ottende havde været til gudstjeneste inden for det sidste år, hvilket alt i alt peger på, at kristendommen står svagt i Danmark. Men undersøgelsen viser også, at flertallet af befolkningen stadig har en lang række kristne traditioner, især knyttet til kirkelige handlinger, og holder fast i medlemskab af folkekirken. Det vil sige, at Danmark er et land præget af kristne traditioner, men ikke af udbredt personlig tro.

På basis af undersøgelserne i denne rapport opdeler forfatterne befolkningen i fire klynger: en vedrørende ikke-tro, to vedrørende tro og én vedrørende tvivl.

- De ikke-religiøse udgør 33%. 99% af dem tror ikke på Gud, men kun 50% betragter sig som ikke-troende. Kun 29% af dem ser sig som overbeviste ateister, og 65% af dem er stadig medlem af folkekirken.
- De tvivlende udgør 28%. 44% opfatter sig som troende, men 73% ved ikke om de tror på Gud, og 89% af dem er medlem af folkekirken.
- De aktive religiøse udgør 12%. 97% af dem ser sig som troende og 99% har en privat religiøs praksis. 71% af dem er medlem af folkekirken, mens 12% tilhører en anden kirkelig retning og 7% tilhører en muslimsk organisation.
- De identitetsorienterede kristne udgør 27%. 100% af dem betragter

sig som troende og tror på Gud, og 92% af dem er medlem af folkekirken (Poulsen 2021, 144).

Ud fra denne undersøgelse af befolkningens religiøse tro og praksis kan man overordnet konkludere, at en tredjedel af danskerne ikke er kristne, godt en fjerdedel er tvivlere, som har forskellig religiøs identitet, mens godt en fjerdedel af befolkningen har en klar identitet som kristne.⁶

Kristen kultur – kristne værdier

Uanset hvad undersøgelser af vesteuropæeres – og dermed også danskeres – religiøse tro og praksis viser, så er hvert af de vesteuropæiske lande – og dermed også Danmark – et kristent land. Det er konklusionen på den engelske historiker Tom Hollands bog *Dominion. The Making of the Western Mind* fra 2019.

To live in a Western country is to live in a society still utterly saturated by Christian concepts and assumption. This is no less true for Jews or Muslims than it is for Catholics or Protestants. Two thousand years on from the birth of Christ, it does not require a belief that he rose from the dead to be stamped by the formidable – indeed inescapable – influence of Christianity. Whether it be the conviction that the workings of conscience are the surest determinants of good law, or that the Church and state exist as distinct entities, or that polygamy is unac-

ceptable, its trace elements are to be found everywhere in the West. Even to write about it in a Western language is to use words shot through with Christian connotations. ‘Religion’, ‘secular’, ‘atheist’: none of these are neutral. All, thought they derive from the classical past, come freighted with the legacy of Christendom. Fail to appreciate this, and the risk is always of anachronism. The West, increasingly empty the pews may be, remains firmly moored to its Christian past (Holland 2019, xxv).

Holland argumenterer gennem bogens godt 500 sider overbevisende for, at kristendommen gennem 2000 år har sat sit (indtil videre) uudslettelige præg på de vesteuropæiske samfund, og dermed også på Danmark. De helt grundlæggende værdier i Vestens kultur – og dermed også i Danmarks kultur – har alle deres rod i kristendommen. Som eksempel nævner han blandt andet, at »Humanism derives ultimately from claims made in the Bible: that humans are made in God’s image; that the Son died equally for everyone; that there is neither Jew nor Greek, slave nor free, male nor female« (Holland 2019, 523). Holland er fuldt ud klar over, at borgerne i Vesteuropa ikke i nær så høj grad som tidligere er troende kristne, men »the retreat of Christian belief did not seem to imply any necessary retreat of Christian values« (Holland 2019, 517).

Dermed er vi tilbage til de første afsnit af denne artikel. Da Harald Blåtand

gjorde danerne kristne og indlemmede Danmark i den vesteuropæiske kristenhed, blev der påbegyndt en tusindårig proces, der har sat sit helt afgørende præg på det danske samfund, så man også i dag – i henseende til kultur og værdier – kan kalde Danmark et kristent samfund.

Afslutning

Harald Blåtand hævdede på Jelling-stenen, at han gjorde danerne kristne, men blev Danmark dermed et kristent land, og i givet fald i hvilken forstand blev Danmark dermed et kristent land? I 2022 slog den nye SVM-regering i sit regeringsgrundlag fast, at Danmark er et kristent land. Men hvilken betydning Mette Frederiksen og hendes kolleger lagde i den betegnelse, kan vi kun gisne om, da mulighederne er mange.

Som denne undersøgelse har vist, så kan der ikke være nogen tvivl om, at kristendommen gennem historien på afgørende vis har været med til at forme det danske samfund og det danske folk. Samtidig er det også et faktum, at Danmark de seneste år er blevet stærkt præget af sekularisering, som religionssociologiske undersøgelser har vist, og af en indvandring, der har gjort Danmark til et etnisk og religiøst set mere mangfoldigt samfund. Men som undersøgelsen også har vist, så afhænger svaret på spørgsmålet, om Danmark er et kristent land, af hvilket perspektiv man anlægger, og hvad man lægger vægt på.

Noter

- 1 Mads Lidegaard argumenterer i bogen *Da danerne blev kristne* for, at mange daner, måske flertallet, var blevet kristne, før Harald Blåtand hævdede at have kristnet danerne. Han henviser til alle de muligheder, som danerne havde for at møde kristendommen: »... hjemvendte legionærer fra romerhæren, hjemvendte fra folkevandringerne, hvoraf mange udgik fra Norden, hærtagne slaver, hjembragte hustruer, vidtberejste købmænd, der havde mødt den nye tro og var blevet grebet af den, angler, der vendte hjem fra de danske dele af Britannien og måske ikke mindst troende arianere fra de mange germanske kongeriger mod syd, der alle havde antaget denne særlige form for kristendom« (Lidegaard 1999, 76). Men faghistorikere som fx Niels Lund (Lund 2013, 175f.) har imidlertid peget på, at der ikke er empirisk belæg for Lidegaards teorier.
- 2 Først når man var blevet konfirmeret, kunne man få en skudmålsbog og med den i hånden søge arbejde.
- 3 I løbet af oplysningstiden kom der enkelte dispensationer fra dåbspligten, men de betød, at de ikke-døbte ikke kunne nyde de fulde borgerrettigheder.
- 4 Det var først fra oplysningstiden og fremefter, at der undtagelsesvis kunne gives tilladelse til at tilhængere af andre trossamfund (reformerte og katolikker) og religioner (jøder) kunne få lov til på særlige vilkår at opholde sig i riget.
- 5 Ud over mennesker, der er døbt i og medlem af folkekirken, er der naturligvis også en lille procentdel, der er døbt i og medlemmer af kirker uden for folkekirken.
- 6 Dertil kommer en ottendedel, som falder uden for disse tre grupper.

Litteratur

- Andersen, Svend. 2010. *Macht aus Liebe. Zur Rekonstruktion einer lutherischen politischen Ethik*. Theologische Bibliothek Töpelmann, Vol. 49. New York & Berlin: De Gruyter.
- Blauenfeldt, Louis. 1918. *Under Vilhelm Becks Talerstol. Tolv af hans Foredrag*. København: Lohse.
- Center for Samtidsreligion. 2021. *Religion i Danmark 2020*. tidsskrift.dk/rid/issue/view/9016/1368.
- Dansk Folkeparti. *Danmark skal være dansk – også om 100 år*. danskfolkeparti.dk/medie/Antiislamisering_udspil.pdf. Set 1/4/23.
- Den danske salmebog. 2003. København: Det Kgl. Vajsenhus' Forlag.
- Ehrman, Bart D. 2020. *Kristendommens Triumf*. København: Forlaget Eksistensen.
- eLov. 2017. »HØJESTERETS DOM afsagt torsdag den 23. marts 2017«. Djøf-forlag. www.elov.dk/afgoerelser/højesteret/dom/23-03-2017/sag-1592016/. Set 5/4/23.
- Fenger, Ole og Chr. R. Jansen. 1991. »Jyske lov på nutidsdansk«. I *Jyske Lov i 750 år*. Viborg: Udgiverselskabet ved Landsarkivet for Nørrejylland. wayback-01.kb.dk/wayback/20101108104641/www2.kb.dk/elib/mss/holmiensis/tekst.htm. Set 1/5/23.
- Folkekirken. 2023a. »Dåb i folkekirken«. www.folkekirken.dk/om-folkekirken/folkekirken-i-tal/daab. Set 1/5/23.
- Folkekirken. 2023b. »Kirke og stat«. www.folkekirken.dk/om-folkekirken/kirke-og-stat. Set 1/5/23.
- Holland, Tom. 2019. *Dominion. The Making of the Western Mind*. London: Little Brown.
- Himmelstrup, Jens og Jens Møller. 1970. *Danske forfatningslove 1665-1953*. København: J. H. Schultz Forlag.
- Iversen, Hans Raun. 1999. »Kulturkristendom, kirkekristendom og karismatisk kristendom. Kristendomsformernes baggrund og samspil i folkekirken«. I Jørn Henrik Olsen, *Kulturkristendom og kirke. Ny Mission nr. 1*, 6-43. Frederiksberg: Unitas Forlag.
- Iversen, Hans Raun. 2008. *Grundtvig, folkekirke og mission. Praktisk teologiske vekselvirkninger*. København: Forlaget Anis.
- Iversen, Hans Raun. 2018. *Ny praktisk teologi. Kristendommen, den enkelte og kirken*. København: Eksistensen.
- Jenkins, Philip. 2002. *The Next Christendom. The Coming of Global Christianity*. Oxford: Oxford University Press.
- Krarup, Søren. 2001. *Kristendom og danskhed. Prædikener og foredrag*. Højbjerg: Hovedland.
- Kreider, Alan. 1999. *The Change of Conversion and the Origin of Christendom*. Eugene, OR: Wipf & Stock Publishers.
- Kristensen, Caroline. 2019. »Martin Henriksen: 'Man kan ikke være ortodoks muslim og dansker'«. *Politiken*, den 22. marts.
- Lauritsen, Thorsten Asbjørn. 2011. »Hvem gælder næstekærligheden«. *Kristeligt Dagblad*, den 25. januar.
- Lidegaard, Mads. 1999. *Da danerne blev kristne*. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.

Lodberg, Peter. 2013. »Religionsskiftet i Skandinavien. Nye bud på et gammelt problem«. *Historisk Tidsskrift*, 102(1): 170-176.

Lodberg, Peter. 2016. *Danskernes tro gennem 1000 år*. København: Kristeligt Dagblads Forlag.

Nyborg, Ole. 2012. »N.F.S. Grundtvig og den såkaldt lystige kristendom«. *Dansk Tidsskrift for Teologi og Kirke*, 39(1): 37–50.

Nicolajsen, Jeppe Bach. 2015. »Kirkens konstantinske fangenskab. Aktuell problemstilling og kritisk begrebsafklaring«. I Jeppe Bach Nicolajsen (red.), *National kristendom til debat*, 9-19. Fredericia: Kolon.

Poulsen, Jais; Astrid Krabbe Trolle; Maike Friischman Larsen og Bjarke Schönwandt Mortensen. 2021. *Religiøsitet og forholdet til folkekirken 2020. Bog 1 – Kvalitative studier*. København: Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter.

Warburg, Margit. 2005a. »Gudspåkaldelse i dansk civilreligion«. I Morten Thomsen Højsgaard og Hans Raun Iversen (red), *Gudstro i Danmark*, 125-141. København: Eksistensen.

Warburg, Margit. 2005b. »Dansk civilreligion i krise og vækst«. *Chaos: dansk-norsk tidsskrift for religionshistoriske studier*. Nr. 43: 89-108.

Warburg, Margit. 2013. »Gud bevare Danmark. Dansk civilreligion i det store og det små«. I Margit Warburg, Signe Engelbreth og Laura Maria Schütze (red.), *Civilreligion i Danmark. Ritualer, myter og steder*, 7-53. Aarhus: Forlaget Univers.

Forfatter

Mogens S. Mogensen
mogensen@intercultural.dk